

halfuur heb laten duren. Andere vonden het veel te lang. Theater heeft voor mij toch veel met beelden te maken."

Er zit een kleine danschoreografie in de voorstelling. Maar eigenlijk kan je zeggen dat de hele voorstelling een soort van choreografie is.

JL : "Dat heeft te maken met mijn samenwerking met Grace Ellen Barkley. Nu al een aantal jaren. Zij is een choreografe die ook graag acteert. Zij is bezig met beweging. Ze geeft voortdurend opmerkingen aan de acteurs over hun houding. Dat zijn dingen die helpen. We hebben heel veel getraind, we hebben veel dansbewegingen ingestudeerd die we later weer hebben weggegooid. Dat heeft niets te maken met de voorstelling, maar alles met het repetitieproces. Dat is bagage die je meeneemt. Daardoor is Grace in het productieproces altijd aanwezig geweest, ook al zie je in de voorstelling niet zoveel dans."

Zelfstandig kunstenaar

Je hebt in het begin van het interview gesproken over de overgang van een collectief werkproces naar een andere vorm van werken waarbij je jezelf meer als zelfstandig kunstenaar kon ontwikkelen. Wil dat zeggen dat jij nu autonoom beslist : dit gaan we doen en zo en zo ?

JL : "Dat is een delicate zaak : de relatie tussen een regisseur en zijn acteurs. Ik denk dat zowel een acteur als een regisseur veel voor zichzelf opeisen. Een acteur moet zichzelf natuurlijk belangrijk voelen. Maar een regisseur moet zich ook belangrijk voelen. Het is moeilijk. Ik heb daar met veel mensen over gepraat : collectief of niet collectief werken. Ik denk dat ik iemand ben die alles zelf in de hand wil houden. Ik wil het decor bepalen, ik wil de affiche bepalen, ik wil bepalen wat de acteurs dragen. Maar langs de andere kant kan het mij niets schelen. Soms zeggen ze me zelfs dat ik een beetje te gemakkelijk ben. De acteurs vragen soms : ik kan dat zo doen, maar ik kan het ook zo doen, ik kan dat zo zeggen of zo... En dan denk ik : daar heb je als acteur toch alle vrijheid in. En langs de andere kant wil ik absoluut niet dat ze doen wat ze willen doen.

En van waar komen de ideeën ? Ik bepaal op voorhand het concept en de meeste algemene ideeën komen van mij. De functie die je als regisseur hebt

tijdens het repetitieproces is knopen doorhakken. Iedereen moet zijn mening kunnen zeggen, anders kun je evengoed met robots beginnen werken. Iedereen moet kunnen zeggen : ik wil dat niet doen of zelfs ik weiger dat te doen. Als je het maar kan verantwoord. Als ik tegen Dirk zeg : je moet dat en dat doen en ik kan dat niet verantwoord, dan zit je in de problemen. Je standpunt tegenover mekaar moet helder blijven. Bij *Julius Caesar* werd er heel essentieel gewerkt. Het ging niet zozeer om technische vragen als wel om vragen : wat sta je te doen op de scène, waarom doen we die tekst, wat betekent die rol in verhouding tot de andere, waarom speel je die rol, enz. Je gaat als acteur heel diep in de tekst door en daardoor wordt je standpunt heel helder en kan je de tekst zeggen alsof je hem altijd zo gezegd hebt. Daar moet je toe komen. Want voor elk idee heb je misschien wel twintigduizend vormen : je kunt dat zo doen en zo en zo... En daarover kun je spreken... En als je dan beslist, heb je ook de andere mogelijkheden doorgemaakt. Dan werk je veel efficiënter, dan heb je geen oeverloze discussies. Dat vind ik een van de belangrijke functies van een regisseur.

Ik vind het heel moeilijk om over dit vak te praten. De mensen van het Love Theatre zijn komen kijken. Ik vond hun voorstelling trouwens een hele mooie voorstelling. Peter Halasz komt naar mij, hij was naar *Julius Caesar* komen kijken en hij vond het ook een mooie voorstelling, en hij zegt : waarom regisseer jij zo veel ? Je voelt één man erboven staan. En hij vond dat heel beangstigend. Hij zit daar op zijn kamertje in New York met zijn familie en hij zet zijn stuk in mekaar en dat wil hij ermee zeggen. En of dat nu technisch klopt of niet, dat interesseert hem geen bal. Wat dat betreft is *Julius Caesar* de tegenpool. En toch betekent dat hetzelfde. Toch bereik je hetzelfde. Ik vond het interessant dat hij als theatermaker zei : waarom zit je zo te regisseren, waarom ga je niet zelf op de planken staan en doe je het gewoon ?"

DR : "Ik vond dat je bij hun voorstelling Peter Halasz er ook boven voelde."

JL : "Ja, maar hij doet het ook zelf."

DR : "Je voelt toch dat het van hem komt."

JL : "Ik denk dat hij bedoelt : je hebt een idee, doe het dan zelf. Maar ik kan dat niet. Ik wil het ook niet zelf doen. Ik vind het veel interessanter om een idee in de groep te werpen en

te zien wat er uit die confrontatie voortkomt. Hoe lang kan je iets blijven verdedigen dat je goed vindt ?"

Je had het over twintigduizend mogelijkheden. Zijn dat mogelijkheden die je allemaal uitprobeert en waarvan je dan zegt : OK, die kiezen we ?

JL : "Je hebt bijvoorbeeld de scène waarin Caesar sterft. Dat is een van de mooiste repetitiemomenten geweest. Ik wist dat we er misschien onze tanden op zouden breken, op dat doodgaan. Ik heb de scène voor mij uitgeschoven. Op een bepaald ogenblik beslis je dan toch : we gaan de hele dag bezig zijn met die dood. Ik heb tegen iedereen gezegd : zeg maar alles wat jullie willen. Willen jullie met bloed spelen, met messen, doodschieten, een hartinfarct krijgen, in brand steken, ... Iedereen was aan het praten. Ik zat een beetje zoals ik in mijn tekenatelier zit : ik hoor wel alles, maar toch ben ik ergens anders. Geobsedeerd door het feit dat ik het niet kon pakken. Mil stond er zo maar wat te staan en te vallen. En op een bepaald ogenblik, iedereen was aan het praten en het roepen, heb ik gezegd : Mil blijf daar zo eens staan. En Mil bleef staan, want hij wist wat ik daar mee bedoelde. Het werd heel stil, een minuut, twee minuten, een hele poos. Daar ben je eigenlijk een paar maanden naar toe aan het werken. En plotseling is het daar. Dat is een proces. Dat is moeilijk te omschrijven."

'Vals'spelen.

Je zei : ik kende Dirk al een hele tijd, maar vond wat hij deed niet zo interessant. Ben jij op zoek naar een totaal andere manier van acteren ?

JL : "Ik vond dat hij voordat ik hem kende ongelofelijk vals speelde. Het eerste professionele contact was na *Alles Liebe*. Dirk moet op een bepaald ogenblik wenen. Nadien in het café vroeg hij mij : vond je dat moment mooi ? Ik heb geantwoord dat ik er geen ogenblik in geloofde. En Dirk had het heel moeilijk om dat te aanvaarden. Want hij dacht dat het heel juist was. Toen ik die scène zag, dacht ik : ik weet heel zeker dat Dirk dat goed kan. Hij is veel te veel met techniek bezig. En nu nog zeg ik : Dirk, je moet niet proberen altijd zo goed te praten. Hij zegt dan : maar ze moeten me toch op de achterste rij kunnen verstaan. Natuurlijk, maar soms denk ik dat ik het liever een beetje slordiger heb. Er